

Verantwoordelijke uitgever : Professor Louis Eeck,
Voorzitter van het Departement Economie.

De "Leuvense Economische Standpunten" worden opgevat als een vrije wetenschappelijke tribune waarin de stafleden van het Departement Economie en van haar onderzoekseenheid, het Centrum voor Economische Studiën, opiniebrengende studies en essays publiceren. De opzet bestaat erin om op bevattelijke wijze een reeks van inzichtsverhelderende en beleidsoriënterende economische standpunten te brengen. Onze beweeglijke wereld heeft hiernaar wel behoefte.

Dergelijke reeks zal uiteraard verschillende opinies en denkstromingen brengen.

Leuvense Economische Standpunten zullen alleen de visie van de auteur vertolken. Zij kunnen dus niet doorgaan als de visie van een instelling.

Adres voor bestellingen :

Centrum voor Economische Studiën
Van Evenstraat 2B
B - 3000 LEUVEN

Teléfono : 016/22.10.33

Postcheque : 000-0544830-78

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

1978/10

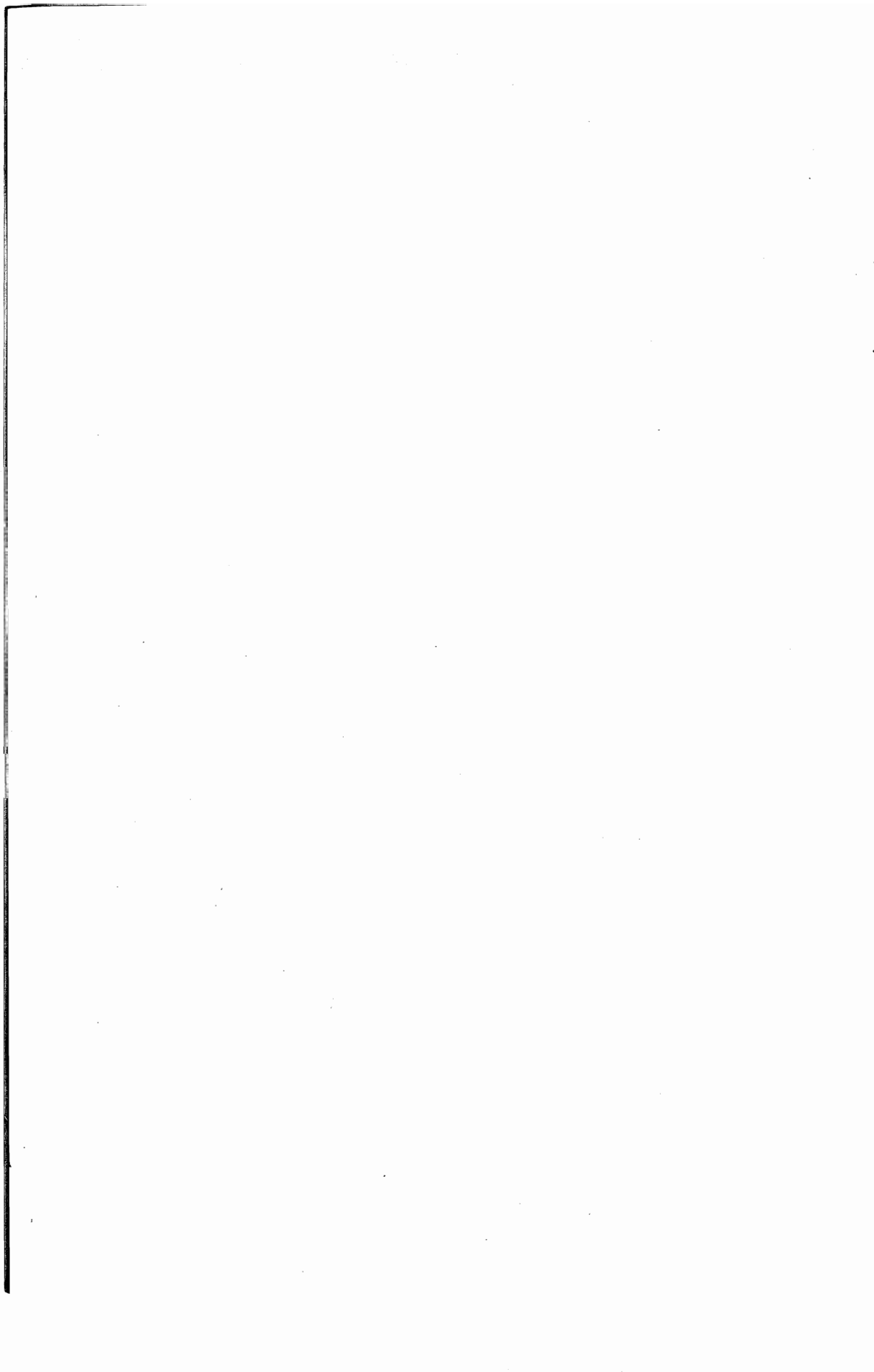
DE NIEUWE INTERNATIONALE ECONOMISCHE ORDE EN HAAR
KRITISCHE TEGENHANGERS

Louis BAECK

**CENTRUM VOOR
ECONOMISCHE STUDIËN**

**E. Van Evenstraat 2B
B-3000 LEUVEN**

23. XI. 1978

I. INLEIDENDE BESCHOUWINGEN

De naoorlogse internationale ordening die onder leiding van de Verenigde Staten voor de westerse zone werd ontworpen, en die door een reeks van economische normerende instellingen werd uitgedragen - zoals de instellingen van Bretton Woods voor financiën en het muntwezen, zoals G.A.T.T. voor de internationale handel en zoals O.E.S.O. voor de algemene economische aangelegenheden - heeft heel wat van haar ordenende kracht ingeboet. Sinds enkele jaren noteert men inzake internationale muntwezen heel wat wanorde. In West-Europa is men verre van gelukkig met de manier waarop de topmanager van de westerse bondgenootschap, met name de Verenigde Staten, haar spilmunt van de zone aanwendt (misbruikt ?) ten bate van eigen economische belangen. En ook op het vlak van de internationale handelspraktijken komt nogal wat wanorde voor.

In West-Europa werkt men sinds enkele tijd aan een eigen initiatief om het ter ziele gaan van het Bretton Woods systeem op te vangen. Men hoopt er door een eigen westeuropese regeling weer (monetaire) orde op zaken te zetten. En in de Tokyo-ronde bereidt men nu een nieuwe internationale handelscode voor. De oude, d.w.z. de naoorlogse ordening is ook op dat vlak dringend aan een herziening toe. De hegemoniale positie van de Verenigde Staten is niet meer wat ze was in 1945, en West-Europa en Japan wegen nu zwaarder door dan toen. Zij eisen niets minder dan een beduidender rol in het internationale economische beleid. Deze eis tot participatie in het internationale economische management heeft nu ook een structurele uitdrukking gekregen, met name in de regelmatige top-ontmoetingen van de westerse leiders.

Maar ook op het wereldforum doen er zich beduidende verschuivingen voor. Sinds enkele jaren komen er allerlei internationale economische conferenties die steeds ruimere probleemvelden van de wereldeconomie bestrijken : de handelsorganisatie, de technologie-transfer, de energievoorziening, het grondstoffenbeheer, de verdeling van de zeebodemproduktie, de wereldvoedselvoorziening, de bevolkingsplanning, de internationale arbeidsverdeling, enz. De meeste van deze conferenties hebben plaats in het kader van de Organisatie der Verenigde Naties waar de ontwikkelingslanden een aaneengesloten groep vormen, de groep der 77 genoemd. Kenmerkend voor deze internationale conferenties is het feit dat de (ondertussen uitgebreide) groep der 77 steeds eenzelfde beleidsvisie naar voor brengt. Deze visie wordt sinds enkele jaren op wereldvlak uitgedragen als de "nieuwe internationale economische orde". Wat men hieronder moet verstaan, werd sinds 1973 in enkele, snel opeenvolgende V.N.-conferenties uitgewerkt.

Naast deze V.N.-conferentie-rondes, waar de groep der 77 vanuit het standpunt van het stemmenaantal een ruime meerderheid geniet, heeft zich een beperkter beleidsvoorbereidend forum gevormd met zetel in Parijs. Het betreft de "Conferentie voor Internationale Economische Samenwerking", die in december 1975 werd geïnstalleerd en beter gekend is onder de naam "Noord-Zuid-dialoog". In deze beperkter groep, die zich van bij de aanvang als min of meer permanent internationaal orgaan opwierp, zijn acht industrielanden aanwezig samen met negentien van de meest toonaangevende ontwikkelingslanden.

Vanuit *realpolitik* standpunt leggen de Verenigde Naties slechts weinig gewicht in de schaal. De organisatie beschikt in geen enkel wezenlijk levensdomein over beslissingsmacht. Niettegenstaande de indrukwekkende inzet van middelen bij de beleidsvoorbereiding, kan de wereldorganisatie niet verder gaan dan de productie van "aanbevelingen". Hieruit een te geringschattende waardering opdoen over de invloed van de V.N. zou nochtans fout zijn.

Onzes inziens ligt de invloed van de V.N. niet zodanig in de aanbevelingen die zij produceren. Aanbevelingen kan men immers naast zich neerleggen, omdat het maar aanbevelingen zijn. De invloed van de V.N. ligt veeleer in haar *beeldvormende kracht*. Deze wereldorganisatie produceert, met haar technische staf, allerlei visies over groei en ontwikkeling. Vooral de economische instellingen van de V.N. (zo b.v. UNCTAD en UNIDO) spelen tegenover de wereld-publieke opinie en vooral ook tegenover de regeringen van de Derde Wereld, inzake ontwikkeling, een scharnierrol. *Hun visie komt weldra over als dé visie over groei en ontwikkeling*. Men kan de V.N. dus ook opvatten als een der invloedrijke perceptiestructuren over ontwikkeling in onze wereld. De organisatie beschikt daarenboven over een wereldspannende administratie die haar gedachten internationaal kan "spreiden". Er zijn weinig instellingen die over deze reikwijdte beschikken. Door het feit dat vele ontwikkelingslanden niet kunnen steunen op eigen volwaardig uitgebouwde administratieve diensten en wetenschapsinstituten inzake ontwikkeling, heeft het V.N.-model grote invloed op de beleidsmilieus aldaar.

Nochtans, de beleidsopties vervat in de nieuwe economische orde, worden niet door iedereen in dank aangenomen. En naarmate de tijd vordert worden de kritische geluiden indringender.

Van bij de aanvang hebben de beleidsinstanties van het Westen eerder koel gereageerd op de nieuwe economische orde en op de Noord-Zuid-dialoog. De behoudsgezinde krachten zien er vooral een aantasting in van het westerse leiderschap in de wereld en vrezen de in het vooruitzicht gestelde ingrepen als een aantasting van hun verworven welvaartspositie.

De vooruitstrevende krachten daarentegen zien wel de noodzaak in van een nieuwe internationale economische orde, maar vrezen dat de voordelen ervan niet billijk zullen worden verdeeld. Zij vrezen dat de strijd voor een nieuwe economische orde het institutionele wapen is van de reeds bevoordeelde elites uit de ontwikkelingslanden om hun bevoordeelde situatie te verstevigen. De nieuwe economische orde regelt enkel de interstatelijke welvaartstransfer van Noord naar Zuid, maar gaat aan de scheve interne verdeling stilzwijgend voorbij. De internationale economische orde wordt dus ook vanuit distributief standpunt sterk gerelativeerd.

In de distributie-gevoelige milieus is men tot het besef gekomen dat de nieuwe economische orde, vanuit billijkheidsstandpunt uit gezien inferieur is aan het basis-behoeften-model dat onmiddellijk inpikt op de behoeften van de massa.

Tenslotte wordt de nieuwe economische orde kritisch benaderd door hen die alle ontwikkelingsheil verwachten van een radicaal loskoppelen der ontwikkelingslanden uit hun westerse binding. De nieuwe economische orde beoogt immers meer participatie van de Derde Wereld in het management van de internationale economie, wat dus uiteraard ook een grotere integratie van hun volkshuishoudingen in het westers orbit zal meebrengen. In de neo-marxistische perceptie is de onderontwikkeling van het Zuiden het resultaat van de integratie in de westerse kapitalistische zone. Meer integratie kan de onderontwikkeling en/of de afhankelijkheid, volgens hen, alleen maar verergeren. Volgens deze radicale visie is de authentieke ontwikkeling slechts mogelijk door en na loskoppeling uit de westerse zone. Zij die een loskoppeling (*de-linking*) uit het westers kielzog voorstellen, hebben alleen maar misprijzen over voor de ontwikkelingslanden die hopen zich te ontwikkelen bij middel van internationale diplomatenconferenties. Volgens hen kan de onderontwikkeling alleen maar overwonnen worden door een eigen(revolutionaire) ingreep, d.w.z. door een eigen (immense) inspanning.

Opmerkenswaardig is dat de kritische doorlichting van het "nieuwe-economische-orde-denken" ook een meer nuchtere en werkelijkheidsgetrouwere visie brengt van de rol die de overheid speelt in het ontwikkelingsgebeuren. In de vijftiger en zestiger jaren percipieerde men de overheid als een verlichte en billijke corrector van al wat (onder impuls van privé-krachten en inertieën) scheef liep in de ontwikkeling. Nu heeft men hierover een meer sobere kijk en ziet men dat de overheid zelf ten dele voor deze scheefgroei verantwoordelijk is. Men verwacht dus ook minder dan vroeger het heil vanwege de interstatelijke machinerieën zoals de V.N.-organisatie.

Weldra is UNCTAD V weer aan de beurt. En in sommige delegaties is men de aanbevelingen reeds aan het voorbereiden. Ook in onze publieke opinie zullen allerlei stromingen opgeld maken. Door dit kritisch standpunt terzake hopen we het complexe debat ietwat te verhelderen.

II. WELK ONTWIKKELINGSMODEL VOOR DE DERDE WERELD ?

Het naoorlogs wereldgebeuren situeert zich in een socio-politiek krachtenveld dat beheerst wordt door de ideologisch tegenstrijdige opstelling tussen twee supermachten. Voor lange tijd ging het hier alleen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, met hun respectieve bondgenoten. Sinds enkele jaren moet men nu ook met China rekening houden als dynamische medespeler op het schaakbord van de wereld. De aanwezigheid van een derde superspeler met eigen strategische belangen en met een uitgesproken verschillend ideologisch profiel heeft de initiatieven naar détente tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie enigszins doorkruist en tot op zekere hoogte op lossere schroeven gezet.

Deze ideologische tegenstelling krijgt sinds de dekolonisatie der zestiger jaren een bijkomende graad van ingewikkeldheid. In ruim zeventig nieuwe naties die in snel opeenvolgende golven de geschiedenis komen binnengereden, moeten eigen sociale en politieke structuren en een leefbare economie worden uitgebouwd. De leiders van de eerste generatie na de onafhankelijkheid waren meestal charismatische leiders, die de kunst verstonden het moreel van de ganse bevolking regelmatig op te laden door meesterlijk opgezette campagnes voor natievorming, voor alfabetisering, voor industrialisatie, enz. Deze jonge naties werden dus regelmatig gemobiliseerd voor modernisering zodat het socio-politiek bewustzijn van honderden miljoenen mensen zich in snel tempo begon te ontwikkelen. Deze bruuske heroriëntering naar een hoopvoller toekomstbeeld bij miljoenen mensen bracht deze landen en volkeren in enkele jaren op drift. De geschiedenis warmde op en er lagen weldra ingrijpende verschuivingen in het verschiet.

De eerste had te maken met het feit dat enkele toonaangevende leiders - zoals Mao Tse Toeng, Nehru, Nasser, Soekarno, Nkruma - het eens werden dat ze voor hun landen een eigen ontwikkelingsmodel moesten ontwerpen. Dat zij een "Derde" Wereld vormden, d.w.z. dat zij het anders moesten doen dan het Westen en de Sovjet-Unie. En tijdens de ophefmakende conferentie van Bandung (1955) proclameerden de leiders van de jonge landen met flamboyante stijl dat een nieuwe, d.w.z. een Derde Wereld met eigen ontwikkelingsmodel in wording was.

Ook in het Westen bekeek men deze gigantische verschuiving volgend op de dekolonisatie tamelijk optimistisch. Men zou deze nieuwe landen op dreef helpen met wat ontwikkelingshulp, teneinde ze te vrijwaren van het rivale ontwikkelingsmodel, d.w.z. het Sovjet-model. En naderhand, zo dacht men, zou hun ontwikkelingsmotor het zelf wel rooien. Sindsdien heeft men ook hier moeten inzien dat de ontwikkeling van de Derde Wereld niet te herleiden is tot

een vraagstuk van wat ontwikkelingshulp om de periferie op goede (ideologische) orbit te houden. Omdat ontwikkeling heel wat meer is dan louter economische groei.

Volgens ons recept veronderstelt ontwikkeling, benevens de noodzakelijke materiële welvaartsontplooiing, een billijke verdeling van de nationale koek, een stevige maatschappijopbouw en een valorisering van de eigen culturele waarden in een vruchtbare harmonie met de aanbreng van buiten. Op enkele uitzonderingen na is de ontwikkeling in de meeste landen van de Derde Wereld een minder evenwichtige weg opgegaan. *In plaats van ontwikkeling voor velen is het verwestelijking voor enkelen geworden.* Dit is voor de weinigen die in ons westers, d.w.z. transnationaal, ontwikkelingsmodel op een of andere manier ingeschakeld zijn. We beseffen dus beter dan in de zestiger jaren dat de ontwikkelingsresultaten niet alleen afhankelijk zijn van het ontwikkelingspeil van waarop een land start, maar goeddeels het gevolg zijn van *de keuze van het ontwikkelingspatroon zelf.*

Ondertussen zijn de vreugdeschoten voor de onafhankelijkheidsfeesten in de meeste jonge landen reeds lang uitgestorven. En de meeste charismatische, volksnationalistische leiders van de begintijd der natie zijn overleden of opzij gezet door militaire junta's. Deze autoritaire bewindsploegen zijn doorgaans een hard en koud ontwikkelingsbeleid gaan voeren, waarvan de massa der bevolking niet zo heel veel beter is geworden. Hieruit besluiten dat er in de ontwikkelingslanden niets positiefs geschiedt, is nochtans fout. Sommige enclaves vertonen een meer dan gewone economische groei. Al wie voor het eerst de stedelijk-industriële groeiwonderen aandoet (zoals São Paulo, Singapore, Abidjan, Teheran, Caracas, Hongkong en Mexico, om er maar enkele te noemen) zal waarschijnlijk geneigd zijn bewonderende kreten te slaken. De drilboren, de bulldozers en de bouwerven werken er haast onophoudend. Maar zodra de betovering van deze oppervlakkige kennismaking geweken is, komt men tot een soberder inzicht. Indien men de moed heeft ook nog de krottenwijken te bezoeken en er de toestanden op het platteland leert kennen, verandert het beeld volledig.

In de groei-enclaves boeken deze harde regimes soms spectaculaire economische successen. Maar de nationale koek wordt doorgaans zo slecht verdeeld dat de sociale spanningen er regelmatig opwarmen. Teneinde het dekseltje toch maar op het stomend potje te houden zien deze harde regimes zich veelal verplicht de reeds strakke lijn nog wat te verstrakken. In deze *linha dura* om redenen van nationale veiligheid heeft Brazilië sinds halfweg de jaren zestig model gestaan (1). Volgens deze beleidslijn moet de ontwikkeling in eerste instantie gericht zijn op het uitbouwen van een

---

(1) zie L. Baeck, *Staat Brazilië Model ?* Leuven, 1975.

sterke nationale staat en slechts daarna bedacht zijn op de bevrediging van de behoeften der bevolking. De sociale, politieke en ideologische spanningen die door deze eenzijdige ontwikkeling bij de bevolking ontstaan, moeten door een harde lijn, gerugsteund door het leger, in toom worden gehouden.

Maar deze autoritaire bevrozing van de sociaal-politieke en ideologische gisting die tot de natuur van de ontwikkeling behoort, is al meer dan eens uit de hand gelopen. Deze falingen illustreren dat de militaire bevrozing de sociale stoom en de separatistische neigingen van sommige cultureel of etnisch bepaalde deelgroepen van de bevolking niet steeds en altijd de baas kan. De pijnlijke geboorte van Bangladesh, toen Pakistan zijn militaire greep moest lossen en de permanente herstructurering van Ethiopië sinds de val van de keizer, staan hiervoor zeker model. Dat Zaïre ook door deze virus is aangestoken heeft men in de regelmatige crisissen kunnen merken.

Crisissen zijn onthullers van problemen. En in de mate dat het falen van het militaire conflictmanagement zichtbaar wordt, moet men ondubbelzinnig willen doorstoten naar de fundamentele vraag : "wat schort er aan het gangbare ontwikkelingsmodel van de (westerse) Derde Wereld ?"

Het ontwikkelingsmodel dat in de meeste landen die tot de westerse invloedssfeer behoren, ingang gevonden heeft, steunt op de volgende beleidskeuzen :

- industrie-centrisme, d.w.z. absolute voorrang van de industrialisering op alle andere vormen van modernisering der volkshuishouding.
- exportgerichte economische en industriële groei, vooral van deze ingeplant door transnationale bedrijven.
- de inschakeling in de wereldeconomie via transnationale bedrijven versnelt wel de technologietransfer en de inplanting van moderne organisatiemethoden, maar bevordert ook de vorming van een arbeidsaristocratie en sorteert een laag tewerkstellings-effect.
- algemene bevoordeling van de (elitaire) stedelijke bevolkingskernen, met relatieve afroming van het surplus voortgebracht door de massa der plattelanders.
- relatieve verwaarlozing van de voedsellandbouw vooral deze van de kleine gezinsbedrijven.
- uitbouw van een harde centrale staatsmachinerie die tuk is op nationaal prestige en macht en hiervoor een ruim deel van de overheidsmiddelen aanwendt, zodat voor lokale en regionale besturen nog weinig overblijft.

Hieruit blijkt duidelijk dat de bewindslieden der ontwikkelingslanden uit de westerse zone de ontwikkeling vooral percipiëren als nationale ontwikkeling. Op enkele uitzonderingen na, zo-

als b.v. in Tanzania, staan zij minder open voor problemen zoals sociale en regionale verdeling en voor een inschakeling en mobilisatie van de massa op lokaal en eenvoudig niveau, bij middel van het zogenaamde barrevoetsmodel. Het China van Mao Tse Toeng heeft een voed-het-volk-eerst-model doorgeduwd met gelijktijdige uitbouw van een behoorlijke industrie-capaciteit. Maar China neemt sinds lang geen initiatieven meer die de export van zijn ontwikkelingsmodel naar de Derde Wereld zouden bevorderen, integendeel. Hun strategische belangen schrijven immers een lijn voor die erop gericht is de Verenigde Staten in hun invloedsszone niet voor het hoofd te stoten en de Russen, waar mogelijk, dwars te liggen. Maar het Chinese model oefent wel nog een fascinerend effect uit op een deel van de ontwikkelings-intelligentsia.

Dat er verschillende percepties van het begrip ontwikkeling mogelijk zijn, zal wel niemand verbazen. *De visie die men er inzake ontwikkelingsstrategie op na houdt, sluit immers nauw aan met de opvatting die men huldigt over mens en maatschappij.* Indien we het ruim bekijken profileren zich sinds enkele jaren, in de toonaangevende internationale ontwikkelingsliteratuur twee nogal verschillende ontwikkelingsstrategieën.

Het ene model sluit sterk aan bij de hoger beschreven nationale ontwikkelingsstrategie, maar wil deze nog meer onder controle krijgen van de soevereine staten. Deze visie vindt haar belichaming in de strijd voor een nieuwe economische orde of in de zogenaamde Noord-Zuid-dialoog. *Het andere model is meer gericht op de basisbehoeften van de ganse bevolking en is dus verdelingsbewuster.* Dit groei- en verdelingsmodel, ook basisbehoeftenmodel genaamd, is een mengsel van Gandhi's rurale socialisme, van Chinese ingrediënten en van de maatschappijvisie van christelijke en andere sociale actiegroepen uit het Westen. Jaren heeft het basisbehoeftenmodel een catacombenbestaan geleid, tot het onverwacht steun kreeg van McNamara en zijn prestigieuze Wereldbank. En in 1975 werd het door het Internationale Arbeidsbureau plechtig in zijn officieel ontwikkelingsprogramma opgenomen.

Het debat rond een nieuwe, internationale economische orde of de Noord-Zuid-dialoog sleept sinds jaren aan in de schoot van de Verenigde Naties, vooral tijdens de vergadering van UNCTAD, UNIDO en de speciale zittingen van de Algemene Vergadering.

Het succes van de OPEC-landen om door middel van kartelvorming het initiatief aan transnationale bedrijven te ontnemen bij de prijsvorming van aardolie en deze te vervangen door politieke prijszetting heeft prikkelend gewerkt op de verbeelding der ontwikkelingslanden. De forse olieprijslift heeft de ruiltermen van de OPEC-landen fel verbeterd, wat een ingebouwde transfer van welvaart inhoudt van de olie-verbruiker naar de producent toe.

Hiervoor betalen Europa en Japan, Amerika's westerse bondgenoten, de hoogste tol. Dit hoofdzakelijk ten gunste van de nationale ontwikkeling van Amerika's midden-oosterse bondgenoten. Bij vele ontwikkelingslanden staat de OPEC-strategie model om de welvaarts kloof tussen hun staten en de industrielanden van het Noorden te dichten.

De kern van het debat voor een nieuwe internationale economische orde bestaat in een voorstel vanwege de ontwikkelingslanden om de wereldprijzen en de handelstarieven, door middel van internationaal politiek genotieerde interventies te hunnen gunste te beïnvloeden. Het gaat er dus om de prijsvorming op de internationale markten te vervangen door politiek genegotieerde prijszettingen vanwege regeringen in internationale conferenties. Hierbij aansluitend pleiten de ontwikkelingslanden voor een collectief stabilisatiefonds van hun exportopbrengsten, voor meer nationale controle bij de transfer van technologie en voor een vlottere voorziening van internationale liquiditeiten.

Op technisch vlak heeft men vooreerst het grondstoffendossier. Dit kan onderverdeeld worden in twee beleidsinterventies :

1. Stabilisatie van de hevige prijzenschommelingen der grondstoffen, door *grondstoffenovereenkomsten* en door het oprichten en financieel spijzen van een *bufferfonds*. De ontwikkelingslanden dringen aan op een globaal, geïntegreerd fonds. Tot heden hebben de industrielanden van het Westen geweigerd dergelijk fonds te helpen financieren. De ontwikkelingslanden van hun kant beschikken over onvoldoende middelen om het fonds zelf te financieren. Tijdens de laatste UNCTAD-conferentie te Nairobi is overeengekomen de functioneringsmodaliteit van het bufferfonds verder te bestuderen.
2. Oprichting van een financieel *compensatiefonds* om de globale exportopbrengst van de Derde Wereld, en vooral van de armste landen uit de Vierde Wereld, te beveiligen tegen prijsaftakeling. Indien de globale exportopbrengst van een land, door prijsdaling, beneden een minimum zou dalen, zou het fonds het land financiële compensatie verlenen (giften en vooral langetermijnleningen) om het te vrijwaren van internationaal bankroet. Een twaalfstal tropische produkten en mineralen worden door de ontwikkelingslanden in dit globaal schema voorgesteld. Onzes inziens heeft een of andere vorm van dit dossier de beste kans op slagen. Maar het zal nog heel wat uitdieping en debat vergen voor het aan realisatie toe is.

Ook buiten het domein van de grondstoffen worden eisen gesteld en wensen geformuleerd :

- Eenzijdige afbouw van de handelsbelemmeringen in de industrielanden ten voordele van de exportprodukten uit de ontwikkelingslanden, liefst door een algemeen preferentiesysteem. Alhoewel

- de meeste industrielanden wel in het algemeen beginsel van tarief-begunstiging toegestemd hebben, mag men zich in de praktische uitwerking nog aan taaie weerstand verwachten.
- Het leggen van een vaste band tussen de prijzen van import en export der ontwikkelingslanden, ook aangeduid onder de term *indexering*.
  - Op financieel en monetair vlak eisen de landen van de Derde Wereld medezeggenschap bij de hervorming en het management van het internationale muntwezen. Zij dringen dus aan op nieuwe participatiestructuren bij de werking van het internationaal muntwezen.
  - Een punt dat sinds enkele jaren fel naar voor gekomen is, betreft de interstatelijke controle (door de zogenaamde groep der 77) van de technologie-transfer naar de ontwikkelingslanden ; ondermeer het verbod van investeringen in synthetica indien er voldoende natuurlijke produkten voorhanden zijn.
  - Een regeling van de schuldenlast.
  - Tenslotte zijn er de ontwikkelingsvraagstukken, zoals de evolutie naar een meer gelijke spreiding van de industriecapaciteit op wereldvlak, (de zogenaamde internationale arbeidsverdeling), de sanering van de landbouw in de ontwikkelingslanden, het levensvatbaar maken van kleine, autochtone initiatieven (self reliance), enz.

Op dit ogenblik is ongeveer 8 % van de industriële produktiecapaciteit gevestigd in de ontwikkelingslanden. Het streefdoel van de ontwikkelingswereld bestaat erin hun aandeel van de wereldindustriële produktie op te drijven tot 25 % tegen het jaar 2000.

De Noord-Zuid-dialoog heeft de grote verdienste om de externe, d.w.z. interstatelijke relatiebundels - zoals ruiltermen, internationale handelsorganisatie, internationale kapitaalverschaffing, enz. - te benadrukken als zeer belangrijke groeideterminanten. De externe verhoudingen spelen immers een grote rol in de nationale groei-mogelijkheden van tal van landen. De externe groeideterminanten vormen wel noodzakelijke maar nog geen voldoende stimulansen van een evenwichtige ontwikkeling. Het is duidelijk dat deze visie, benevens het goede dat ze bevat, ook heel wat bezwaren oproept :

1. Omwille van het staatsinterventionistisch nationalisme dat er aan de grondslag ligt : de *staten* en niet de markten zijn prijszetter en onderhandelen over de ruiltermen.
2. Omwille van zijn eenzijdigheid : het model stelt onversneden economische groei centraal in de ontwikkelingsstrategie met relatieve verwaarlozing van de andere dimensies zoals onderwijs, landbouw, gezondheid, huisvesting, ruimtelijke ordening, enz.
3. Tenslotte verspeelt het model weinig woorden aan de interne verdeling van de welvaart. De sociale en regionale welvaartsdimensie van de groei ontbreken er bijna volledig.

De besproken maatregelen in de Noord-Zuid-dialoog *zijn uitsluitend gericht op het bewerkstelligen van een meer gelijke spreiding van het wereldinkomen tussen staten*, d.w.z. tussen de industrielanden en de ontwikkelingslanden. Alhoewel dit programma reeds een hele opgave lijkt, betekent het onzes inziens maar een halve stap en misschien niet de meest directe stap in de ontwikkelingsrichting. Want indien het daar bij blijft, beantwoordt deze inter-

statelijke transfer wel aan het nationalistische groeistreven van de reeds bevoordeelde elites uit de Derde Wereld. Maar dit betekent nog niet hoofdzakelijk meer ontwikkeling voor de meest behoeftige bevolkingsgroepen aldaar. Het is niet omdat deze naties over meer inkomen zullen beschikken dat ze hun toegenomen welvaart automatisch beter zullen gaan spreiden : maatschappelijk en ruimtelijk. *Dit laatste vergt een ingrijpende sociale en politieke heroriëntering van de ontwikkelingsstrategie dezer landen.* De strategie voorgestaan door de Noord-Zuid-dialoog vergt dus een correctie en een vervollediging in de richting van een beleidsaanpak die niet alleen groei voor hun staten maar ook ontwikkeling voor hun volkeren zal brengen. Ontwikkeling is immers een veel ruimer begrip dan louter nationale economische groei. Degelijke onderwijsinstellingen, deugdelijke landbouworganisaties, aangepaste gezondheidsdiensten, een goed tewerkstellingsplan, acties die de betrokkenheid van de lokale bevolking verhogen, enz. zijn even essentiële onderdelen van de ontwikkelingsstrategie als de verbetering van de externe relatiebundels. De Noord-Zuid-dialoog, hierin gesteund door enkele toonaangevende instellingen van de Verenigde Naties-familie (vooral UNCTAD en UNIDO) hebben de neiging de externe groeideterminanten centraal te stellen. Het ontwerpen van een authentiek ontwikkelingsbeleid vergt evenwel dat men in deze tot een meer evenwichtige perceptiestructuur komt, door meer aandacht te verlenen aan de interne aspecten van de ontwikkeling.

Het basisbehoeftenmodel, en het groei- en verdelingsmodel pikken hier op in. Beide strategieën steunen op het besef dat intense groei in enkele enclaves - van de stedelijke kernen, van inplantingen gestimuleerd door de transnationale industrie, de enorme expansie van het onderwijs, enz. - kan samengaan met min of meer ongewijzigde armoede voor ganse bevolkingsgroepen. In de meeste ontwikkelingslanden noteert men vandaag de dag het tegelijkertijd voorkomen van intense modernisering in enkele groei-enclaves en van armoede. De modernisering op basis van het huidige model - industriecentrisme, inplanting van transnationale organisatievormen door hoger onderwijs en multinationale industrie heeft tot heden onvoldoende bijgedragen tot de oplossing van het armoedeprobleem van de massa. Integendeel, hogervermelde modernisatie bewerkt veelal een sociale herstructurering in de richting van elitetvorming gepaard met het ontstaan van arbeidsaristocratieën voor de weinigen die in deze moderne sectoren werkzaam zijn. Deze modernisatie langs boven leidt daarenboven tot een gedeeltelijke verdringing en ontwrichting van de ambachtelijke activiteiten in de traditionele samenleving. Deze scheppende destructie moet dus opgevangen worden door initiatieven die gericht zijn op een versnelde inkomensgroei van arme groepen en op meer tewerkstelling voor de massa.

De modernisering op hoog niveau voor weinigen, die polariserend werkt - ruimtelijk zowel als sociaal - zal dus moeten aange-

vuld worden door initiatieven die de participatie van de massa der bevolking verhogen. De inplanting van meer kleinschalige initiatieven steunend op aangepaste technologie kunnen hierbij nuttige instrumenten zijn om de self-reliance ook van de armste bevolkingsgroepen te verhogen.

In tegenstelling tot het hogervermelde nationale groeimodel, met zijn ongespecificeerde maar ingebouwde voorkeur voor elitaire ontwikkeling, *stuurt het basisbehoeften-model resoluut af op specifieke deelgroepen in de bevolking, door benadrukking van de armoedebestrijding en door voorrang te verlenen aan initiatieven die de tewerkstelling bevorderen.* Rekening gehouden met de zwarte ellende en de massale werkloosheid die in sommige delen van de wereld heerst, lijkt ons dit een heilzame correctie in de perceptie van het ontwikkelingsbeleid.

Als specifieke doelstellingen stelt het basisbehoeften-model voorop :

1. De werkgelegenheid van de armste groepen moet worden verruimd om zodoende hun inkomens hoger te krijgen.
2. Om de tewerkstelling te verbeteren, zullen er meer investeringen moeten tot stand komen in de tot nu toe verwaarloosde sectoren, d.w.z. voor de massa van het platteland en voor de informele stedelijke sector.
3. De fundamentele diensten zoals onderwijs, gezondheidszorg en openbare transport zullen meer dan in het verleden over de in (2) vermelde sectoren moeten worden gespreid.
4. Instellingen die de volksparticipatie stimuleren, moeten versterkt of opgezet worden.
5. Men moet op institutioneel en materieel vlak terug meer steunen op de middelen van het eigen milieu ; waar het kan, moet men dus de *self-reliance* benadrukken.

De modellen die op voorrang voor de basisbehoeften steunen en die een groei met minder eenzijdige verdeling voorstaan, worden op het internationale forum uitgedragen door de Internationale Arbeidsorganisatie en worden nu ook ondersteund door projecten van de Wereldbank (1). Maar de meeste beleidsmilieus en uiteraard de bevoordeelde groepen van de landen in de Derde Wereld staan achter het nationaal groeipatroon, aangezien het basisbehoeftenmodel nogal ingrijpende sociale en politieke hervormingen veronderstelt. En ook in de officiële ontwikkelingsinstanties van het rijke Westen geniet het basisbehoeftenmodel maar matige steun en het blijft dan nog vooral bij lippendienst.

(1) I.L.O., *Employment, Growth and Basic Needs : a One-World Problem*, Genève, 1976.

Maar, zelfs al is men nog ver van enige concrete realisatie af, ons lijkt het debat rond de verschillende ontwikkelingsmodellen toch vruchtbaar. Het brengt immers op ondubbelzinnige wijze de ideologische, politieke en sociale dimensies van het ontwikkelingsvraagstuk in het blikveld.

Onzes inziens zal de toekomstige oriëntering van het gangbare ontwikkelingsmodel sterk beïnvloed worden door het beleid van de toonaangevende transnationale instellingen : deze op materieel vlak (zoals de multinationale bedrijven) zowel als deze op intellectueel vlak, d.w.z. de universiteiten en de researchinstellingen. Tot heden hebben beide vooral de produktiewijzen, de organisatiemodellen en de technologische vindingen ontworpen, die de produktiecapaciteit en de rationalisering van de spitssectoren der wereldeconomie een enorme lift bezorgden. Maar dit systeem evolueert nogal sterk in de richting van kapitaalverdieping en technologieverrijking zodat hun produktie- en organisatiemodellen vooral toegankelijk zijn voor de zeer kapitaalkrachtige industrie en voor de bevoordeelde bevolkingsgroepen, d.w.z. managers en werknemers met verlengde schoolopleiding. Als massalift lijken ons deze, op zichzelf zeer rationele instellingen, minder geschikt.

Trouwens, nu de westerse wereld in een ernstige structurele crisis verkeert, voelen we ook hier de scheppende destructie die van deze wereldspannende bedrijven uitgaat op de nationale en lokale industrie. En als verdediging tegen deze transnationale concurrentie, is de vraag naar nationale bescherming en naar aanpassingssubsidies voor de bedreigde sectoren sterk toegenomen. Hier kunnen we ons dus nog tijdelijk en gedeeltelijk behelpen met bescherming en subsidie, maar hoe moeten de ontwikkelingslanden deze voor hen nog veel ingrijpender ontwrichting van hun nationale en lokale bedrijfjes oplossen ? Dit kan, onzes inziens, alleen maar door een ontwikkelingsmodel dat hier zowel als ginder steunt op een herwaardering van kleinschalige en middelgrote zelfstandige bedrijven. Meer materiële en intellectuele middelen zouden moeten ingezet worden voor het ontwerpen van eenvoudiger organisatiemodellen en produktiewijzen die toegankelijker zijn voor een grote massa mensen. Hierin zouden de universiteiten als kennispreiders op transnationaal vlak en de researchinstellingen een positieve rol kunnen spelen. Het wereldtalent moet, naast zijn technische vindingen en organisatiemodellen, die nu vooral toegankelijk zijn voor de spitssectoren, ook meer aandacht opbrengen voor de problemen van de minder goed gesitueerden, de minder geschoolden, de minder kapitaalkrachtigen, de organisatie-armen, de marginalen, enz.

Onze tijd zal dus van een meer harmonieuze wereldontwikkeling ernstig werk moeten maken. Maar dit besef schijnt in de beleidskringen, hier zowel als ginder, nog geen diepe voren getrok-

ken te hebben. Men rekent ermee dat het nog wel wat kan duren zoals het nu gaat. En indien men er hier en daar een gewelddadige ontlading moet bij nemen, hoopt men die wel baas te kunnen met een harde en autoritaire organisatie van de nationale veiligheid, met enkele internationaal gesteunde militaire ingrepen. *Maar in dit militair reductionisme ligt voor het Westen, en meer nog voor Europa juist het gevaar van een mettertijd oncontroleerbare escalatie.*

Onze stelling zal dus zijn dat een nieuwe internationale economische orde zeker welkom en noodzakelijk is. Maar laat ons hier onmiddellijk aan toevoegen dat de wanorde op wereldvlak niet alleen economisch is. De wanorde is ook en vooral sociaal en politiek. De beleidsopties voor een internationale economische orde moeten dus gecorrigeerd door een positieve sociale en politieke opvulling. De enorme ongelijkheid van de interne welvaartsverdeling in de Derde Wereld-landen neemt eerder toe dan af. En de regimes aldaar voeren meer en meer een autoritaire harde lijn om de menselijke, sociale en politieke ontvoogding van de massa te onderdrukken. Onze wereld heeft dus benevens de nieuwe economische ordening, die alleen bedacht is op verbetering van de welvaartsverdeling tussen de staten onderling, ook nood aan een nieuwe sociale en politieke ordening. Een sociale en politieke ordening die de menselijke ontplooiing organiseert en stimuleert, een ordening dus die leidt tot globale ontwikkeling.

III. DE SOCIOPOLITIEKE PROFILERING VAN DE ONTWIKKELING

Sinds de Franse Revolutie en het ontstaan van de (Europese en Amerikaanse) jonge naties is men ontwikkeling meer en meer gaan zien als "nationale" ontwikkeling. De nationale staat, die sinds het begin van de 19e eeuw door Hegel beschouwd werd als de belichaming van de collectieve wil, heeft sindsdien internationale *carrière* gemaakt. Alleen de initiatieven van de nationale (centrale) overheid worden als legitiem erkend naar buiten, en naar binnen beschikken ze niet alleen over bindend gezag maar ook over de nu overal aanzienlijke staatsmiddelen. Het gezag van de staat heeft nu absolute voorrang op alle andere loyaliteiten die menselijke groepen zouden kunnen huldigen. De menselijke samenhorigheid op basis van godsdienst, ras, cultuur, volk, taal, enz. is in alle moderne naties nu ondergeschikt aan het staatsgezag. In de marxistisch geïnspireerde landen met centrale planning van de economie is de staat zelfs alomtegenwoordig. Maar ook in het Westen beweegt het ontwikkelingspatroon in het voordeel van staatsinmenging met een verzwakking van de vermelde bindingen.

De meer dan zestig nieuwe (ontwikkelings) landen hebben bij het vertrek van de kolonisator hetzelfde historisch model met stijgende staatsinterventie uit het Westen overgenomen. De meeste onder hen verkiezen zelfs een autoritaire staat met militaire bewindvoerders. En enkele landen hebben gekozen voor een centrale (collectieve) planning. De meeste regimes aldaar streven een vlotte industrialisering na, gestuwd door ruime overheidssteun. Daarenboven wensen ze een snelle expansie van culturele en sociale diensten zoals onderwijs, gezondheid, behuizing, enz. Ook dit vereist de inzet van aanzienlijke middelen en intensieve steun van de overheid. Ze gaan alle tuk op hun pas verworven onafhankelijkheid en de meesten cultiveren een intens nationalisme. In vele van deze jonge staten leven vaak verschillende etnische groepen, ieder met hun eigen taal en gewoonten, *zodat natievorming een prioritaire opdracht is*. Kwame Nkrumah, de eerste president van Ghana drukte dit meesterlijk uit door een parafrase van de bijbel, die hij op zijn standbeeld in Accra liet beitelen: 'Seek you first the political kingdom and all other things shall be added unto it'. Vrij vertaald klinkt dit: doe aan natievorming en al de rest (b.v. de economische groei, enz.) zal U toegeworpen worden.

Het is tegen dit hoofdstedelijk staatscentralisme en zijn structuurgeweld dat in de jonge naties, bij tijd en wijle een nog open strijd losbarst. Dit vanwege groepen die hiertegen in opstand komen op basis van meer prioritair aangevoelde loyaliteiten zoals ras, godsdienst, taal, volk, enz. *In deze cultureel, etnisch en religieus soms zeer verscheiden landen steunt het basisconflict niet zodanig op klassenstrijd, dan wel op tegenstand van één of meerdere minderheidsgroepen tegenover de centrale overheidsinstanties*. De staat, meer dan de (ook transnationale) bedrijven, belichaamt er vaak de vervreemding en de uitbuiting. En in de meeste van de jonge landen is de staat de allocatiemachine, waarmee de nationale stedelijke bourgeoisie zich in alles bevoordeelt, dit ten nadele van de stedelijke marginalen en van de plattelandsbewoners. Bangla-Desh, Ethiopië, Zaïre, Nigeria, Palestina, enz. vormen slechts een groep van manifeste voorbeelden voor een probleem dat latent is in vele nieuwe landen.

Er zijn landen die de culturele authenticiteit en de nationale *self-reliance* benadrukken en een intense ideologische begeleiding van het zelf geboetseerde ontwikkelingsmodel nastreven, b.v. China, Tanzania, en andere meer. Maar er zijn ook landen, de meeste, die aansturen op een zo snel mogelijke integratie in de hoofdstroom van de westerse ontwikkeling. Om tot een goed begrip van de ideologische voorkeuren dezer landen te komen is een analyse van hun verschillende sociale formaties (klassen) met hun karakteristieke spanningen noodzakelijk.

De eerste wetenschappelijke belangstelling voor klassevorming in koloniale en postkoloniale samenlevingen is van marxistische inspiratie. Heel het oeuvre van Marx is erop gericht het *conflictueel karakter van het westers kapitalisme in zijn structurele wortels door te lichten*. In feite formuleert Marx een dubbele visie van de zelfvernietigende ontwikkeling van het kapitalisme, met name een socio-politieke en een economische.

De *economische visie* is gebaseerd op de theorie van de dalende rente. Marx zag het kapitalisme evolueren naar een steeds meer machine-intensieve produktiewijze (d.w.z. met stijgende produktiekosten) terwijl de afzet (effectieve koopkracht) voor de eindprodukten geen gelijke tred zou kunnen houden. Dit veroorzaakt een structurele ingebouwde trend naar dalende winst. De hieruit volgende lage lonen en de proletarisering der arbeiders hebben een steeds geringer wordende koopkracht van de massa voor gevolg, zodat de geproduceerde goederen niet verkocht geraken. Dit brengt overproduktie, die samen met de dalende winstvoet regelmatige crises zullen veroorzaken, wat moet eindigen in de ineenstorting van het systeem.

De *socio-politieke* analyse van Marx over de ineenstorting stoelt daarentegen op zijn visie van de sociale dynamica van het kapitalistisch systeem, d.w.z. op het klassenconflict tussen proletariërs en kapitalisten (burgerij). Deze visie steunt dus hoofdzakelijk op het (socio-politiek) groepsgedrag van de arbeiders. Teneinde aan hun proletarisering een einde te stellen zullen zij volgens Marx zelf de macht overnemen om een socialistisch regime te vestigen. Hier staat dus de klassenstrijd van een bewust proletariaat centraal als verklaring van de nakende ineenstorting van het kapitalisme.

Maar in het Westen is de 19e eeuwse verpaupering van de arbeidersklasse omgeschakeld naar een welvaartsstaat, zodat de visie van Marx aan herformulering toe was.

Een betekenisvolle revisie wordt geformuleerd door Lenin in zijn werk over "Het imperialisme, als hoogste stadium van het kapitalisme" en ook in latere geschriften. Volgens Lenin kan het kapitalisme zijn interne structurele tegenstelling alleen maar overleven door de onbeschaamde, imperialistische uitbuiting van de koloniale volkeren. Deze uitbuiting compenseert de dalende winstvoet en laat toe hogere lonen uit te betalen aan het westers proletariaat. De interne crisis wordt dus afgewend door uitbuiting van het "externe proletariaat". Het kapitalisme kan dus voortaan alleen nog dodelijk getroffen worden door een ontvoogding van de koloniale volkeren.

Schematisch voorgesteld, kunnen de leninistische stellingen als volgt geformuleerd worden :

1. Het internationale systeem is opgesplitst in geprivilegieerde, koloniale uitbuitende naties en uitgebuite, gekoloniseerde volkeren.
2. In deze nog afhankelijke landen waar de industrie en het proletariaat nog in een beginstadium zijn, moet de revolutie op twee fasen verlopen. De eerste fase is er een van *nationale bevrijding*. Op basis van een brede frontvorming werpt de burgerij in samenwerking met het proletariaat het koloniale juk af. In de tweede fase wordt dan de *sociale revolutie* verwezenlijkt, waarin het proletariaat de controle over de staatsmachinerie neemt.
3. De omschakeling van een overwegend agrarische samenleving naar een industriële kan door overheidsplanning geïntensiveerd worden. Het is niet noodzakelijk de sociale evolutie te verwezenlijken langs de kapitalistische omweg teneinde de klassieke maatschappelijke tegenstellingen te laten ontluiken.
4. Indien het revolutionaire bewustzijn nog zwak is, moet de partijleiding dit verlevendigen en door een centralistische organisatie bestendigen. De snelle verwezenlijking van economische groei en maatschappelijke modernisering *rechtvaardigt de partitijdictatuur*.

In de tweede helft van de 20e eeuw deden zich enkele kenteringen voor die de stellingen van Lenin weer in de actualiteit brachten. De Sovjet-Unie had zich, na haar overwinning op het Nazisme, gevestigd als wereldmacht en in China, de volkrijkste republiek ter wereld, verliep het scenario zoals voorzien (1). Toen Noord-Korea en ook een belangrijk deel van Vietnam dezelfde weg opgingen vreesde men, in het Westen, voor een moment het ergste.

Maar ook in de westerse wereld hadden zich op het eind van de jaren veertig ingrijpende verschuivingen voorgedaan. Europa had zich uitgeput in de tweede wereldoorlog en voelde zich onbekwaam om tegen de Sovjet-Unie als waardevolle (ideologische) tegenspeler op te treden. Een jonge, machtige en zelfbewuste natie, met name de Verenigde Staten, nam de leidende wereldrol over. De Amerikanen zouden eens aan de wereld tonen dat hun ontwikkelingsmethode heel wat doelmatiger was dan dit van de Europese koloniale (en dus conservatieve) mogelijkheden. In de vijftiger jaren werd de dekolonisatie bespoedigd en een nieuwe fase van transnationale structurering begon.

In de zestiger jaren deed zich in het westers blok nog een

---

(1) Voor een meer diepgaande analyse verwijzen we naar : "China : het gans andere ontwikkelingsmodel" in L. Baeck, *De economische en politieke verschuivingen morgen*, Leuven, 1977.

andere belangrijke verschuiving voor, met name *de sterk toenemende internationalisering van de economie, meer bepaald van de verwerkende nijverheid*. Door de vestiging van transnationale verwerkende bedrijven in de landen van de periferie werd een verovering van de autochtone markten beoogd door lokale vestiging. Tot dan toe was de vestiging van buitenlandse bedrijven beperkt gebleven tot de primaire sector (plantages en mijnontginning) en tot openbare nutsbedrijven (spoorwegen, haveninstallaties, enz.). Maar ook in andere domeinen, b.v. op het vlak van het onderwijs, de organisatie, enz. bracht de dekolonisatie de stille penetratie van westerse organisatiepatronen niet tot staan, integendeel. Zelfs na de (politieke) dekolonisatie vonden centrumlanden in de periferie (verwestelijkte) leidinggevende groepen, die als transfusieschakel tussen beide werelden willen dienen.

De jongste jaren hebben nieuwe imperialismetheorieën terug veel aandacht besteed aan de (minder zichtbare) uitbuiting die de centrumlanden op de periferie uitoefenen door middel van de internationale ruil. En de *dependencia-theorieën* hebben de socio-politieke bruggenhoofd functie in het licht gesteld van de (verwestelijkte) elites bij de min of meer afhankelijke reproductie van het westers ontwikkelingsmodel. Deze perifere elites bevinden zich tegenover de centrumlanden in een relatie van ondergeschiktheid en afhankelijkheid (*dependencia*), maar tegenover de massa in haar eigen land treedt ze zelf koloniserend op.

Bij de studie van de hiërarchisering in de werelddamenleving kan men dus verschillende slagaders van de ongelijkheidsrelatie belichten :

- tussen *landen* (centrum, periferie) in hun ruiltransacties
- tussen *maatschappelijke klassen* (elite, massa) hier en ginder
- tussen *stad en platteland*.

A. DE HEDENDAAGSE IMPERIALISMETHEORIEËN

Sinds enkele jaren beleeft men een ware renaissance en vernieuwing van het marxistisch denken. In tegenstelling tot de orthodoxe marxistische analisten, die veelal een vrij saaie exegese van de geschriften van Marx en Lenin bieden, onderzoeken de neo-marxisten de kapitalistische ontwikkeling vanuit nieuwe gezichtshoeken. Hierbij heeft de internationale hiërarchisering - tussen metropolen en satellieten, zoals zij het noemen - veroorzaakt door de wereldwijde uitzwerming van het kapitalisme, hun meer dan gewone aandacht getrokken. Indien men de vele studies tot de kern herleidt, handelen hun analyses over de mechanismen die de toeëigening (allocatie) van het economisch surplus bepalen. In de kapitalistische ontwikkeling geschiedt, volgens hen, de toeëigening van het surplus niet in verhouding met de produktieve inbreng van

de produktieagenten, maar wel op basis van de uitbuiting van velen (b.v. de satellieten uit het Zuiden) door enkelen, d.w.z. de machtige metropolen. Deze uitbuiting bestendigt de asymmetrische hiërarchisering van de internationale samenleving.

In een reeks van studies heeft Gunder Frank de historische evolutie van deze uitbuiting van Latijns-Amerika, als gevolg van de inschakeling van dit continent in de kapitalistische ontwikkeling, geanalyseerd (1). Volgens deze auteur wordt het zaad van de uitbuiting gelegd tijdens de kolonisatie. De ontwikkeling van de kolonies geschiedt immers niet vanuit hun eigen behoeften, maar wel op deze van de metropool. Deze duwt de satelliet dus in een verminkende, want in functie van externe behoeften gestuurde ontwikkeling. Deze vermindering der satellieten, die men onderontwikkeling noemt, is dus volgens Frank een direct gevolg van de kapitalistische (d.w.z. uitbuitende) ontwikkeling. De verwerving van de politieke onafhankelijkheid verandert volgens deze auteur niets aan de asymmetrische ontwikkeling. De metropool heeft in de (voormalige) satelliet sociale formaties (een satellietaire inlandse burgerij, die hij tweederangsburgerij of lumpenbourgeoisie noemt) voortgebracht, die om hun bevoorrechte positie te beveiligen, voor de besteding van de externe uitbuiting zorgen. Of om het in de woorden van Gunder Frank te zeggen : *de kapitalistische metropolen eigenen zich het produktieve surplus van de satellieten toe en veroorzaken er, met steun van de lumpenbourgeoisie een lumpenontwikkeling.*

Ook in Frankrijk hebben enkele hedendaagse visies op het imperialisme de aandacht getrokken (2).

De vroegere imperialismetheorieën richtten hun aandacht vooral op de effecten van de uitbuiting op de kapitalistische metropolen. De toeëigening van de meerwaarde werd gezien als bestendige meerwaarde-injecties in de metropool. De nieuwe imperialismetheorieën daarentegen richten hun blikken hoofdzakelijk op de verminkende effecten van deze uitbuiting op de ontwikkeling van de periferie. Samir Amin en Arghiri Emmanuel zien het vooral zitten in de ongelijke ruil tussen metropolen en de zuidelijke landen. Het theorema van de ongelijke ruil belicht niet zodanig de zichtbare surplustransfer naar de metropool (door winstoverdracht, *brain drain*, het leveren van goedkope gastarbeid, enz.)

-
- (1) A. Gunder Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York, 1969 en A. Gunder Frank, *Lumpenbourgeoisie : Lumpendevelopment*. New York, 1974.
  - (2) Arghiri Emmanuel, *L'échange inégal*, Parijs, 1971 ; C. Palloix, *L'économie mondiale capitaliste*, Parijs, 1971 ; Samir Amin, *L'échange inégal et la loi de la valeur*, Parijs, 1973.

maar wel de onzichtbare. Hierbij steunen ze op de marxistische arbeidswaardeleer. De goederenruil tussen metropool en periferie vertoont wel een schijn van billijkheid maar is in feite ongelijk. Want indien het produktiviteitsniveau in metropool en periferie even hoog ligt (wat volgens de auteurs voor drie vierden van de export van de Derde Wereld het geval is) terwijl de arbeidsbeloning ginder veel lager ligt dan hier, heeft vanuit de arbeidswaardeleer gezien, een institutioneel bepaalde afvloeï van meerwaarde plaats. Deze ongelijke ruil is (institutioneel) mogelijk door het structuurgeweld dat de economie der metropolen (bij middel van hun monopoliekapitalisme) uitoefent om de arbeidsbeloning permanent te laten toenemen in de centrumlanden, terwijl hetzelfde structuurgeweld wordt aangewend om de arbeidsbeloning in de landen van de periferie op relatief lager niveau te houden.

B. DE DEPENDENCIA-THEORIEËN

Toen op het eind van de zestiger jaren de mislukking van het *populismo* (en zijn op volksnationalistische basis afgestemde, d.w.z. invoervervangende industrialisatie) in de kernlanden van Latijns-Amerika zichtbaar werd, en de militaire *junta's* de economie openden voor inschakeling in het transnationaal produktiesysteem, begon een invloedrijke groep van de lokale ontwikkelingsintelligentsia, als kritiek op deze wending, de zogenaamde *dependencia*-theorieën te formuleren (1).

De kern van hun betoog kan beknopt als volgt weergegeven worden : De transnationale industriële en andere vestigingen in Latijns-Amerika functioneren (uiteraard) in het voordeel van de centrumlanden. Maar in tegenstelling tot wat sommigen beweren, stellen de *dependencia*-theoretici dat het centrum, bij de besteding ervan, geen geweld moet uitoefenen. *In de schoot van de periferie kan het transnationaal ontwikkelingsmodel immers steunen op een kosmopolitisch georiënteerde inlandse elite die de rol speelt van ideologisch bruggehoofd en sociale transmissieschaakel.* Het transnationale systeem neutraliseert de nationalistische sociale formaties en hun ontwikkelingsmodel om het zijne te vestigen en dit met hulp van de groepen die hierbij belang hebben, de stedelijke arbeiders inbegrepen.

De *dependencia*-theorieën bestuderen in groot detail de op-

-
- (1) C. Furtado, "Dependencia externa y teoria economica" in *El Trimestre Economico*, Mexico, 1971.
 O. Sunkel, "Big Business and dependencia" in *Foreign Affairs*, April, 1972.
 F.H. Cardoso, *O modelo politico brasileiro*, São Paulo, 1973.
 Ph. O'Brien, "A critique of Latin American theories of dependency" in : *Beyond the Sociology of Development*, London, 1975.

splitsing van hun volkshuishoudingen in twee sectoren : deze verbonden met en afhankelijk van het transnationale kapitalisme en de eigen nationale sector. De stijgende inkapseling in het transnationaal systeem heeft voor gevolg dat de periferie minder en minder greep heeft op de eigen (toekomstige) ontwikkeling. In elk land van de periferie plant het transnationaal systeem éénzelfde organisatiewezen, éénzelfde consumptiepatroon, éénzelfde cultuur en éénzelfde levensstijl over. *Het economisch en technologisch dualisme dezer landen heeft dus ook als tegenhanger een sociaal dualisme.* De transnationale sector heeft een laag tewerkstellingseffect, maar de weinige arbeidskrachten die erin werkzaam zijn, kan men uit hoofde van hun gunstig materieel statuut beschouwen als arbeidsaristocratieën.

De transnationalisering van de economie verhoogt de afhankelijkheid :

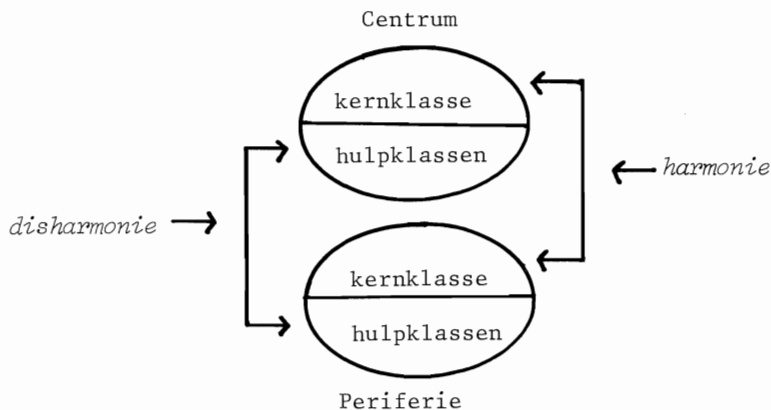
- *de technische afhankelijkheid* : de aanwending van een steeds maar complexer ingevoerde technologie bindt de periferie aan de dominante centra ;
- *de financiële afhankelijkheid* : de hoge kostprijs van de kapitaalintensieve technologie maakt dat een belangrijk deel van de gevormde winst moet afgedragen worden aan het moederbedrijf ; wat betalingsbalansproblemen schept.

In tegenstelling met de imperialismetheorieën erkennen de afhankelijkheidstheoretici dat de transnationale vervlechting wel een groei in de economie veroorzaakt, maar *het is een groei zonder ontwikkeling. Het is de afhankelijke reproductie van een gegeven "extern" systeem.*

De *dependencia*-theorieën tonen aan dat de afhankelijkheid niet volledig kan verklaard worden door externe factoren, zoals b.v. technische superioriteit of structuurgeweld van het kapitalisme. De afhankelijkheid is gedeeltelijk ook het resultaat van interne socio-politieke processen in de periferie, zoals de zelf gekozen ontnationalisering van een invloedrijk gedeelte der elite. De *dependencia*-theorie formuleert op inzichtelijke wijze de klassevorming onder impuls van de transnationale vervlechting. Deze is asymmetrisch in die zin dat de relaties tussen de kernklassen van centrum en periferie, *een harmonie van belangen* vertonen ; terwijl de relaties tussen de hulpklassen, *een disharmonie der belangen* te zien geven (zie schema).

Bij het lezen van de geschriften van Oswaldo Sunkel, Henrique Cardoso en Celso Furtado voelt men dat deze mensen tot de ontwikkelingsintelligentsia van het *populismo* behoord hebben. Als volksnationalistische intellectuelen voeren zij nu oppositie tegen het transnationaal model. Maar men moet zich wel de vraag stellen of ze in hun uiterst negatieve voorstelling van de huidige transnationale ontwikkeling, de voordelen van de hieraan

voorafgaande volksnationalistische industrialisatie niet op buitensporige wijze overschatten. Nationale onafhankelijkheid brengt op zichzelf nog geen harmonieuze ontwikkeling. En de sociale verdeling liet ten tijde van het *populismo* ook te wensen over.

Al bij al brengen de *dependencia*-theorieën verhelderende inzichten in de verhouding tussen de verschillende socio-politieke formaties en de extern gestuurde ontwikkeling. Ze zijn dus nuttige instrumenten van studie en vervolledigen de perceptie van het ontwikkelingsvraagstuk.

C. DE ONTWIKKELINGSHIERARCHIE TUSSEN STAD EN PLATTELAND

Het is een observeerbaar feit dat in de meeste ontwikkelingslanden het gemiddeld inkomen in de stad ruim het dubbele is van het inkomenspeil op het platteland. Ongeveer 80 % van de zeer armen uit de ontwikkelingslanden leven op het platteland : dit in vruchtbare zowel als onvruchtbare streken. Deze verschijnselen wekken het vermoeden dat er structurele beleidsstimuli werken ten gunste van de stad. In een recente studie formuleert Lipton het nog wat scherper, door te stellen dat het platteland uitgebuit wordt door de stad (1).

Het toeëigeningsmechanisme van het surplus is in deze visie dus intern. Het is een harde stedelijke elite die met behulp van de staatsmachinerie het grootste deel van het surplus naar zich toehaalt. Het economisch groeimodel waarvan zij zich hierbij bedient is industrie-gericht, met sterke concentratie van de overheidsmiddelen in enkele stedelijke kernen. Maar, het is niet alleen de industrie die men bij voorkeur in de steden vestigt. Ook de dienstensector is eenzijdig afgestemd op enkele steden : het leger, de administratie, de scholen en universiteiten, de hospitalen, enz. Aangezien het hier over diensten gaat die slechts

(1) M. Lipton, *Why poor people stay poor, a study of urban bias in development*, London, 1978.

leefbaar zijn met overvloedige staatssteun, kan de stedelijke elite, die het regime controleert, dus ook de staatsmiddelen naar door haar gewenste kanalen sturen. De meestal autoritaire bewindvoerders van de periferie moeten bij de uitoefening van hun taak vooral rekening houden ofwel met een rivale junta ofwel met een rivale groep notabelen. Daar, zoals overal, moeten de bewindslieden de behoeften van hun politieke basis indachtig zijn. In de gedemocratiseerde welvaartsstaten van het Westen moet de overheid de gunst winnen van de ganse bevolking door het verstrekken van allerlei staatsgesubsidieerde diensten. De autoritaire bewindvoerders van de periferie moeten het niet zo breed zien. Hun rivale junta of oppositionele wisselploegen bevinden zich dichterbij : in de grootsteden. En bij de grootstedelijke elites en niet op het platteland staat het kritisch klankbord tegenover hun beleid. Het is daar dat men de nieuwe junta's en de eventuele wisselploegen maakt en ontmoakt. Het is dus ook daarnaar dat het grootste deel der overheidsmiddelen wordt gekanaliseerd.

Als besluit van deze socio-politieke analyse kan het formuleren van enkele algemene opmerkingen verhelderend werken. Zij had als doel de socio-politieke dynamica en de ideologische keuzealternatieven van de Derde Wereld te benadrukken. En vermits de ontwikkeling van de periferie, in onze visie, sterk beïnvloed wordt door de wereldwijde fusie van het westers ontwikkelingsmodel, is het duidelijk dat men bij de analyse van de sociale klassevorming en de politieke en ideologische keuzen van deze landen de externe determineringsdruk van het centrum moet in de verf zetten. Maar het zou de werkelijkheid verminken indien men deze externe structuurdruk zou overbenadrukken zoals de imperialisme-theorieën neiging hebben te doen. Bij het uitsluiten van de interne dynamica vervalt de theorie immers tot een *a priori*, d.w.z. tot een dogma. Hun grote tekortkoming is dat ze de afhankelijkheidsrelatie beperken tot de kapitalistische wereld, terwijl China de Sovjet-Unie reeds lang beschuldigt van sociaal-imperialisme, en de Russen uitkrijt als nieuwe tsaren.

De *dependencia*-theorieën stellen zich reeds heel wat genuanceerder op door juist het interne socio-politieke kluwen als medebepalende factor bij de analyse te betrekken. Deze verklaringsschema's kunnen dus van grote hulp zijn bij de studie van het ontwikkelingsgebeuren, maar men moet zich ook hier hoeden voor een *a priori* ingesteldheid. Het structuurgeweld dat vanuit het Centrum (zowel vanuit communistische als kapitalistische metropolen) op de Derde Wereld uitgeoefend wordt, is voor alle landen van de periferie ongeveer gelijk. Maar gegeven dit structuurgeweld noteert men toch een tamelijk grote verscheidenheid van de Derde Wereld inzake klassevorming, natievorming, ideologische opstelling van elites, enz. De macro-sociale en macro-economische theorieën, hoe

nuttig zij ook zijn, mogen de enorme feitelijke verscheidenheid, die slechts zichtbaar wordt bij nauwkeurige detailstudie van de ontwikkeling niet uit het oog doen verliezen (1).

De hoger vermelde *dependencia*- en imperialismetheorieën vormen een theoretische voedingsbodem voor wat men *delinking* is gaan noemen (2). Hieronder verstaat men een ontwikkelingsstrategie die berust op een voorafgaandelijke loskoppeling uit de westerse economische zone. Enkele landen hebben deze loskoppeling, gevolgd door een radicale omschakeling van de volkshuishouding reeds voltrokken : Vietnam, Cambodja, Mozambique, Ethiopië en tot op zekere hoogte Angola. Maar ook het basis-behoeften-model, met zijn benadrukking van *self reliance*, betekent een duidelijke relativering van de voordelen van de inschakeling in het westers orbit en vertoont een onmiskenbare voorkeur voor een alternatief model.

IV. DE INDUSTRIELE KLIMAATVERANDERING IN HET NOORDEN

Doch ook in de centrumlanden van het industriële Noorden wordt de nieuwe internationale economische orde (en de interstatelijk ondersteunde internationale arbeidsverdeling via een algemeen systeem van tarifaire voorkeursbehandeling voor de Derde Wereld) kritisch doorgelicht. De recessie en de nu zichtbaarder structurele werkloosheid hebben de perceptie van onze beleidsmilieus over de (mundiale) industriële omschakeling sterk beïnvloed.

De UNCTAD-idee van voorkeurtarieven voor goederenimport uit ontwikkelingslanden heeft recentelijk de plaats geruimd voor debatten over de billijke lastenverdeling en de structurele aanpassingshulp (*adjustment-assistance*) in de schoot van OESO, en over een meer georganiseerde vrijhandel (*managed free trade*) in GATT (3). Wil men deze perceptieverschuiving enigszins vatten, is het nuttig de sluier even te lichten van de tewerkstellingsdynamiek onder impuls van de industriële groei in onze hoogindustriële centrumlanden, d.w.z. in West-Europa en Noord-Amerika.

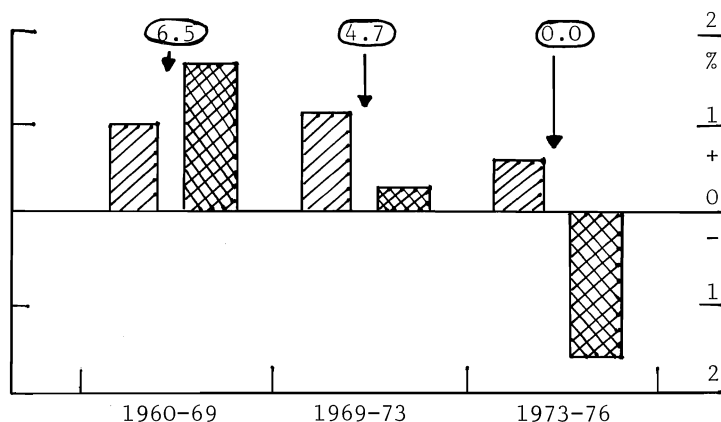
In de onderstaande grafiek worden de gemiddelde jaarlijkse groeicoëfficiënten van de globale tewerkstelling en van de industriële tewerkstelling voor drie periodes weergegeven. De periode

- (1) Voor meer details verwijzen we de lezer ondermeer naar ons boek "*Derde Wereld in Ontwikkeling?*" dat begin 1979 bij Davidsfonds verschijnt.
- (2) Voor een meer uitvoerige bespreking wordt verwezen naar Carlos F. Diaz-Alejandro. "Delinking North and South", in A. Fishlow (ed.) *Rich and Poor Nations in the World Economy*, London, 1978.
- (3) O.E.C.D. *Some Aspects of Industrial Adjustment Policies in the Present Economic Context*, Parijs, 1975 ; C.F. Bergsten, *Toward a New World Trade Policy*, Boston, 1975 en R. Blackhurst, N. Marian & J. Tumlrir, *Trade Liberalization, Protectionism and Interdependence*, Genève (GATT) 1977.

1960-69 was voor onze centrumlanden een periode van probleemloze economische groei en intense industriële expansie. Zoals men kan zien, ligt de groeicoëfficiënt van de industriële tewerkstelling voor deze periode nog enigszins hoger dan de globale tewerkstellingscoëfficiënt. En de gemiddelde, jaarlijkse stijging van de industriële productie bedraagt 6,5 %.

Industriële en tewerkstellingscoëfficiënten in centrumlanden

 globale tewerkstelling
 industriële tewerkstelling
 industriële productie, in jaarlijks groeipercentage

Bron : OESO-statistieken.

Tijdens de periode 1969-73 die er ook nog een was van hoogconjunctuur (alhoewel reeds getemperd door een korte recessie) noteert men een gelijkaardige expansie van de globale tewerkstellingsgraad met deze uit de zestiger jaren. Maar de groeicoëfficiënt van de industriële tewerkstelling is reeds tot quasi nul gedaald ; alhoewel de gemiddelde jaarlijkse stijging van de industriële productie nog 4,7 % bedraagt.

In de periode 1973-76 noteert men een lichte daling van de globale tewerkstellingsgroei, maar de inzinking (negatieve groei) van de industriële tewerkstelling met nulgroei van de industriële productie, wijst op een *uitstoting van arbeidskrachten uit de nijverheidssector*. De grafiek toont duidelijk aan dat dit uitstotingsproces van industriële arbeidskrachten reeds in 1969-73 d.w.z. vóór de recessie is ingezet.

Hiermede lichten we de sluier van een der meest fundamentele

omschakelingen die onze hoogindustriële volkshuishoudingen kenmerken, met name *de relatieve desindustrialisering en de tertialisering van de tewerkstelling*. Sinds decennia worden de arbeidskrachten uit de landbouw gestoten, dit niettegenstaande het feit dat de landbouwproductie ondertussen, onder impuls van de technologie, sterk is gestegen. De uitstoting is nu ook ingezet in de industriële sector. Dit is het gevolg van onze kapitaalverdiepende, organisatiedichte en technologie-intensieve produktiewijze. Deze structurele omschakeling verwekt een structurele (d.w.z. omschakelings) werkloosheid, die in periodes van intense economische groei van tijdelijke aard is en dan nauwelijks opgemerkt wordt. Maar in periodes van laagconjunctuur met een slap investeringsklimaat, wordt de structurele werkloosheid nog aangedikt met de conjuncturele werkloosheid. Het is duidelijk dat dit alles scherpst wordt gevoeld in de enkele, de zogenaamd arbeidsintensieve en technologie-lichte bedrijven, die door deze omschakeling het meest worden getroffen.

Buiten en boven deze structurele en conjuncturele omschakelingen is, sinds het begin der zeventiger jaren, de concurrentie van de industriële import uit de lage loonlanden toegenomen. Sinds de zestiger jaren heeft de krachtige expansie van de transnationale directe investeringen enorm bijgedragen tot de industriële herstructurering van de westerse economische zone. En de uitbreiding van de industriële productiecapaciteit in de ontwikkelingslanden heeft voor gevolg dat hun export aan nijverheidsprodukten sterk is toegenomen. Voorlopig blijft dit nog beperkt tot staal, textiel, electrisch kleinmateriaal, enz. uit een beperkt aantal landen zoals Taiwan, Hong Kong, Singapore, India, Zuid-Korea. Maar het is duidelijk dat de verdere industrialisering van de Derde Wereld, de druk van het competitieve aanbod uit deze lage-loon-landen in de toekomst zal opvoeren.

Men moet er zich nochtans voor hoeden de gevolgen van de internationale arbeidsverdeling verkeerd in beeld te brengen. De internationale handelsstatistieken tonen immers duidelijk aan dat de industriële export van de centrumlanden naar de ontwikkelingslanden ook sinds de recessie van 1974-75 belangrijker is dan hun industriële export naar onze markten. *Macro-economisch gezien heeft hun industrieel importsurplus dus een positief effect gehad op onze produktie- en tewerkstelling*. Problematisch hieraan is het feit dat in de centrumlanden enkele specifieke bedrijfstakken ernstige omschakelingsmoeilijkheden hebben en daarenboven onder sterke concurrentiedruk (mede van de Derde Wereld) staan.

Dit alles heeft tot gevolg dat men in de centrumlanden de industriële mutatie op mondiaal vlak, met in haar kielzog de verschuivingen in de handelsstromen, *nu vooral percipieert in haar ontwrichtende effecten*. En in alle centrumlanden heeft de zorg voor de nationale problemen voorrang verkregen op de inzet voor

een nieuwe, multilateraal gestuurde economische orde. In alle landen heeft men nu maatregelen genomen die erop gericht zijn de nationale markt tegen de zogenaamde ontwrichtende werking van de wereldhandel enigszins af te schermen.

1. Op monetair vlak zijn sinds de afbraak van het Bretton Woods systeem, d.w.z. sinds de zwevende wisselkoers, de meeste landen overgegaan naar een *nationaal valutabeleid, mede om de eigen export te stimuleren*. De topmanager van de westerse bondgenootschap, met name de Verenigde Staten, is hierin voorgegaan.
2. In de meeste landen nemen de handelspolitieke afwijkingen van de multilaterale (GATT)normen sinds enkele jaren fel toe. En in de voorbereiding van de Tokyo-ronde zal men ook het debat vanwege de centrumlanden naar een door de nationale overheid *georganiseerde vrijhandel (orderly, managed adjustment)* nog moeilijk kunnen ontwijken. De vraag naar overheidsinterventio-nisme om de nationale markt (en de nationale tewerkstelling) bij middel van handelspolitieke afwijkingen af te schermen tegen het vrijhandelsmodel, is in alle centrumlanden aan de orde van de dag. Kenmerkend voor deze nieuwe vormen van bescherming is dat ze meer steunen op *kwalitatieve* beperkingsnormen voor de invoer dan wel op de invoertarieven. De strijd van de ontwikkelingslanden voor een regime van tariefvoorkeur in het kader van UNCTAD is dus, ondertussen, minder betekenisvol geworden. Het ware gevecht zal veeleer plaatshebben in de Tokyo-rondes, waar men nieuwe GATT-normen wil uitwerken inzake kwalitatieve invoerbeperkingen en waar men op een herziening aanstuurt van het nogal stroeve artikel XIX dat de "ontwrichtende" gevolgen van specifieke invoerprodukten normeert.

Recessies en hoge werkloosheidscijfers vormen geen gunstig klimaat om een nieuw interstatelijk genormeerd regime van onbeperkte vrijhandel uit te werken. De beleidsinstanties van onze welvaartsstaten staan nu onder allerlei interventiedruk van de bedreigde sectoren om de zichtbare sociale voordelen in de korte periode, volgend uit bescherming, te verkiezen boven de economische efficiëntie op lange termijn.

3. Maar het is vooral op industrieel gebied dat men een sterk toenemen vraag naar overheidshulp ten bate van een structurele aanpassing, de zogenaamde *adjustment-assistance* noteert.

In feite zijn er geen algemeen aanvaarde en ook geen multilaterale normen uitgewerkt die een regeling voorzien bij "ontwrichtende" werking onder impuls van de internationale industriële mutaties. De gevolgen van de industriële mutatie werden in het verleden hoofdzakelijk opgevangen door nationale of internationale *handelspolitieke* overeenkomsten. En dan nog vooral door maatregelen die zich toespitsen op de importzijde ervan zodat het bestaande multilaterale bestel (b.v. GATT) nogal eenzijdig gedacht is om

het importmanagement te normeren. Over de exportzijde, vooral over het artificieel opfokken van de export door allerlei praktijken (valutadumping, prijsdumping, loonsubsidiëring, kredietsubsidiëring, enz.) heeft men het in de internationale organismen heel wat minder. Men kan hieruit nog duidelijk opmaken dat de naoorlogse internationale ordening, zoals b.v. GATT (ietwat getraumatiseerd door het nationalisme en het protectionisme der dertiger jaren) te eenzijdig op importmanagement is afgestemd en te weinig te bieden heeft inzake exportmanagement en inzake de verschuivingen in import- en exportstromen door de industriële mutaties. *In feite is het nog een bestel dat nogal eenzijdig geconcipieerd is vanuit een ruilstrategie terwijl in onze wereld, ondermeer door de technologische vooruitgang en door de transnationale spreiding van de industriële beschaving op mondiaal vlak, nu een nationaal en multilateraal bestel moet uitgewerkt worden dat meer rekening houdt ook met de investeringsstrategieën.* Hierin is de enorme expansie van de transnationale (directe) investeringen het nieuwe feit.

De commissie van de Europese Gemeenschap begint in de staalsector in die zin supranationale (protectionistische ?) initiatieven te nemen. En er zijn nog wel enkele *ad hoc* overeenkomsten getroffen, zo b.v. in de sector van de scheepsbouwwerven, waar Japan aanvaard heeft de overcapaciteit in die sector gradueel af te bouwen. Zo ook de sector van de synthetische vezels, waar men overeengekomen is geen overcapaciteit uit te bouwen. Voor de rest hebben de beleidsinstanties van onze welvaartsstaten een structurele aanpassingspolitiek *van nationale makelij* op touw gezet.

In feite kan men de structurele aanpassingspolitiek legitimeren en uitbouwen vanuit een dubbele optiek :

1. De overheidshulp aan bedrijven die door de internationale industriële dynamica worden bedreigd, kan hoofdzakelijk bedoeld zijn als crisisvermijding : d.w.z. het protest van de tijdelijke werkloosheid van arbeid en kaders, volgend op de bedrijfs-sluiting uit de weg gaan. Het beleid is er in dat geval vooral op gericht de aanpassing aan de internationale dynamica en concurrentie door overheidshulp (subsidies en tussenkomsten allerlei) uit te stellen of de aanpassingspijn in de korte periode te verzachten (vermijden). Men roept dus de nationale en sociale solidariteit in om de tussenkomsten (gespijsd door de belastingbetaler) te verrechtvaardigen. Men gaat er in deze school van denken, dus stilzwijgend vanuit dat de crisis maar van tijdelijke (kortstondige) aard is en dat het kwade getij weldra zal keren. Het is dus overheidssteun die vooral gericht is op het behoud van management en arbeidskrachten in bedreigde sectoren in de hoop dat de overheidstussenkomst een competitieve reactie van de gegadigden zal uitlokken.
2. Overheidsinterventies kunnen ook en vooral gericht zijn op het versnellen van de structurele omschakeling. Het zijn dan overheidsinterventies die de arbeidskrachten en het management tij-

delijk begeleiden, met de bedoeling dat ze de bedreigde sector vrij vlug verlaten en overschakelen naar levenskrachtiger bedrijven.

Het is niet onze bedoeling hier het industrieel beleid van ons land ten gronde te analyseren. Maar, zelfs een oppervlakkige toeschouwer zal merken dat het gevoerde beleid terzake veeleer gericht is op vertraagde aanpassing dan op versnelde omschakeling. Een beleid dat zich, gemakshalve, vooral door crisisvermijding laat inspireren, kan in de korte periode misschien wel enig electoraal succes boeken. Maar dergelijk beleid kan moeilijk poseren als de belichaming van het algemeen belang op lange termijn.

Onzes inziens heeft het weinig zin onze huidige industriële inzinking en de hieruitvolgende tewerkstellingscrisis te blijven behandelen alsof het conjuncturele rimpeltjes zijn, die men met overheidssteun kan gladstrijken. Al wie onbevooroordeeld naar de industriële en tertiaire mutaties kijkt, zal beseffen dat men een imaginatiever en moediger beleid moet gaan voeren. Trouwens, een moediger beleid terzake wil niet noodzakelijk zeggen een sociaal ongevoelig beleid. Integendeel, een imaginatief en moedig beleid is gericht op *selectieve en zinvolle begeleiding van de privé-initiatieven bij de creatie van nieuwe levenskrachtige projecten en arbeidsplaatsen*. Wat, op lange termijn, de sociale voordelen koppelt aan economische efficiëntie. Maar de overheid mag haar miljarden-interventie aan de bedreigde sectoren zelf niet ontzenuwen, door een algemeen financieel en economisch uitgavenbeleid te voeren dat ontmoedigend en remmend werkt op de investeringsbeslissingen van de gezinnen en de bedrijven.

Elk structureel omschakelingsbeleid zal in de toekomst rekening moeten houden met de volgende beperkingen :

1. Een structurele aanpassingspolitiek die in feite uitdraait op een inter-industrieel beleid van winst(her)verdeling, waarbij de zuur verdiende winst van de dynamische bedrijven door de overheid uitgedeeld wordt om andere, onleefbare bedrijven in stand te houden, zal na verloop van tijd ook de expansie van de koplopers verlammen. Men moet dus het investeringsklimaat niet bederven voor de nog levenskrachtige bedrijven door een te vergaande fiscale en sociale belasting te heffen, ten bate van inter-industriële winstverdeling. Het risicodragend kapitaal moet nog beloond worden voor zijn risico, zoniet valt de investeringsmotor, en dus ook de tewerkstellingsmotor stil.
2. Het structureel omschakelingsbeleid, wil het een aanvaardbaar en positief effect beogen, moet op evenwichtige wijze de sociale (b.v. inzake tewerkstelling) aspecten afwegen tegen de economische efficiëntie. Men mag in de toekomst de overheidssubsidiëring slechts aanwenden na *een meer grondige en scherpere micro-economische en macro-sociale kosten-baten-analyse*. Het beleid moet dus *selectiever* worden. Immers, de kansen op overleving en overschakeling naar een (terug) competitief bedrijf, liggen nogal ongelijk naar gelang het geldt :
  - bedrijven die te kampen hebben met een conjuncturele (tijdelijke) daling in de wereldvraag naar hun produkten ;

- bedrijven die stagneren omwille van beduidende overinvestering (overcapaciteit) in hun sector ;
  - bedrijven die het over een andere boeg moeten gooien, door b.v. kostendrukking en rationalisatie, willen ze het halen tegen het meer competitieve aanbod uit de Derde Wereld. De lonen (en dus de exploitatiekosten) zullen daar nog voor een heel lange tijd lager liggen dan bij ons en voor sommige zeer monotone, maar preciese bewerkingen (b.v. in de sector van het electrisch kleinmateriaal) hebben de bevolkingen van Zuid-Oost-Azië een (karakterieel) comparatief voordeel.
3. Tenslotte is er een ideologisch-politieke limiet aan de bereidheid der belastingbetalers in onze welvaartsstaten, om een immer stijgend deel van hun inkomen te laten afkomen voor de financiering van de vele overheidstussenskomsten. Het komt ons voor dat sommige tekenen erop wijzen dat we hier, in het Westen, met een socialisering van ruim 50 % van de nationale koek, deze limiet hebben bereikt. Onzes inziens zou het bedrijfsleven in deze periode van slappe conjunctuur beter gediend zijn met een (tijdelijke)belastingverlaging. Deze zou immers direct haar stimulerende werking laten gevoelen en tevens een signaal betekenen aan alle belastingbetalers dat de overheid haar aangekondigde sanering ernstig neemt.

V. BESLUIT

In deze uiteraard schematische studie hebben we getracht de draden samen te brengen van een vrij complex netwerk, met name het kluwen van de wereldeconomie met haar nationale uitlopers. Deze koppeling van de nationale aan de internationale problematiek is belangrijk.

In vele analyses worden beide realiteiten - deze van het nationale en deze van het internationale krachtenveld - van elkaar gescheiden. Dit dualisme in de analyse is nochtans niet bevorderlijk voor de uitwerking van een evenwichtig en imaginatief beleid terzake.

Sinds het begin van de zeventiger jaren beseffen we dat de (naoorlogse) internationale economische orde aan herziening toe is. En in verschillende beleidsinspirerende instellingen - zoals het I.M.F., UNCTAD, GATT, OESO, enz. - hoort men sinds jaren wekroepen galmen gericht op hervorming, aanpassing, enz. Maar ook in de schoot van de hoogindustriële centrumlanden doen er zich ingrijpende verschuivingen voor, die niet los kunnen gedacht worden van de beleidsopties die men in de mondiale instellingen uitwerkt. De tekst die voorligt is in feite *een pleidooi voor een globale analyse en voor een globaal beleid*. Dit pleidooi steunt tevens op de stelling dat een land zoals het onze er alle belang bij heeft de economische en tertiaire mutaties op wereldvlak *positief* tegemoet te treden.

De ontwikkeling (ook de industrialisatie) van de Derde Wereld, moet daarom nog geen achteruitgang voor ons betekenen, integendeel. Op dit vlak is trouwens nog heel wat bewustwordingswerk in de publieke opinie te verrichten. Vandaag de dag heerst in den lande heel wat onzekerheid, jazelfs angst tegenover deze (onafwendbare) omschakelingen. Van moedige beleidslieden wordt verwacht dat ze deze angst opvangen door een open en dynamisch beleid : hier te lande, maar ook in de genoemde internationale organisaties. Een beleid dat de sociale doelen niet uit het oog verliest in de uitbouw van een door economische efficiëntie geschraagde welvaart. Een verkrampde aanpak zou ons op lange termijn noodlottig worden. Maar een dynamisch en sociaal verantwoordelijk beleid vraagt een meer globale aanpak dan we nu hebben.

In ons land is op het vlak van een globale beleidsvoorbereiding, die de internationale dynamica met de nationale op constructieve wijze vervlecht, nog heel wat te doen. Voor een land zoals het onze, dat voor zijn toekomst gelijk geen ander in West-Europa afhangt van een constructief mondiaal beleid (tegenover Europa, de Derde Wereld, China, enz.) ligt dus heel wat beleidsvoorbereidend werk voor de boeg (1). En ook onze ontwikkelingssamenwerking moet in die zin uitgebouwd. Maar op dat vlak zitten we na jaren nog niet veel verder dan de stamelfase.

Regering na regering hebben we terzake niet veel meer te horen gekregen dan wat inderhaast geformuleerde platitudes. *Het mangelt ons terzake niet alleen aan een coherent beleid, ook op institutioneel vlak loopt het in ons land daar mank.* Het Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking, dat in deze tijden van economische diplomatie een scharnier-instelling zou moeten zijn en de coherentie van het nationaal en internationaal authentiek ontwikkelingsbeleid zou moeten waarmaken, is sinds jaren een van de meest gedefaseerde en verkommerde administraties. En toch verpompt de ontwikkelingssamenwerking op basis van haar globaal budget, zo wat twintig miljard frank.

Jammer voor de Derde Wereld, die een beter ontwikkelingsbeleid kan gebruiken.

Jammer ook voor ons zelf.

---

(1) In deze studie hebben we ons om redenen van bondigheid beperkt tot de internationale problematiek van de westerse zone. Maar het is duidelijk dat we onze economische relaties met de Comeconlanden en met China, een zone in volle expansie van ruim een miljard mensen, te gelegener tijd (multilateraal) zullen moeten normeren. Vooral nu deze landen economisch meer openstaan lijkt ons dit noodzakelijk.

Nr 025/51
 1948/10 De nieuwe inter-
 nationale economie &
 haar kritische tegenhangers-
 L. Baetd

Datum	Naam	Handtekening
22/12/75		
29/3/79	P. SIMONS	

LEUVEN

1976

1977

1978

atie : een structu-

stabilisatiebeleid.

de crisis.

nder groeipatroon.

socio-economisch

- opnamem.
8. Paul DE GRAUWE, Bureaucratische controles en het economisch systeem.
  9. Paul VAN ROMPUY, Guido DE BRUYNE, De regionalisatie economisch bekeken.

Te verkrijgen bij het Centrum voor Economische Studien
 E. Van Evenstraat 2b, 3000 Leuven

Prijs per aflevering : 70 F.
 P.C. : 000-0544830-78